

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2018-3-61-13>
УДК 336(477)

Коваленко В.В.

доктор економічних наук, професор,
Одеський національний економічний університет

Ткаченко Д.Ю.

магістрант,

Одеський національний економічний університет

Шевченко О.В.

магістрант,

Одеський національний економічний університет

КРЕДИТНИЙ РИНОК УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Еволюційні перетворення у розвитку регульованої ринкової економіки в Україні потребують концептуальних зрушень у формуванні та розвитку кредитного ринку. Кризові явища на фінансовому ринку України, передумовами яких стали політична ситуація в країні та дестабілізація економічної активності суб'єктів економічної діяльності, негативно вплинули на діяльність кредитних інститутів. У статті розглянуто проблеми розвитку кредитного ринку України. Визначено передумови та фактори впливу на окремі його сегменти. Обґрунтовано напрями подальшого розвитку кредитного ринку України. У статті розглянуто систему регулювання та нагляду за кредитними установами в Україні. Проаналізовано сучасний стан та особливості функціонування кредитних установ. Визначено основні проблеми розвитку системи регулювання та нагляду за кредитними установами та напрями її вдосконалення.

Ключові слова: банк, кредитний ринок, кредитний ринок, регулювання, кредитування, небанківські фінансові установи, фінансовий ринок.

Эволюционные преобразования в развитии рыночной экономики в Украине требуют концептуальных сдвигов в формировании и развитии кредитного рынка. Кризисные явления на финансовом рынке Украины, предпосылками которых стали политическая ситуация в стране и дестабилизация экономической активности субъектов экономической деятельности, негативно повлияли на деятельность кредитных институтов. В статье рассмотрены проблемы развития кредитного рынка Украины. Определены предпосылки и факторы влияния на отдельные его сегменты. Обоснованы направления дальнейшего развития кредитного рынка Украины. В статье рассмотрена система регулирования и надзора за кредитными учреждениями в Украине. Проанализировано современное состояние и особенности функционирования кредитных учреждений. Определены основные про-

блемы развития системы регулирования и надзора за кредитными учреждениями и направления ее совершенствования.

Ключевые слова: банк, кредитный рынок, кредитный рынок, регулирования, кредитование, небанковские финансовые учреждения, финансовый рынок.

Kovalenko Victoria, Tkachenko Dmitry, Shevchenko Oleg. CREDIT MARKET OF UKRAINE: CURRENT PROBLEMS AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Evolutionary transformations in the development of a regulated market economy in Ukraine require conceptual changes in the formation and development of the credit market. Crisis phenomena on the financial market of Ukraine, the prerequisites for which was the political situation in the country and the destabilization of economic activity of economic entities, negatively affected the activities of credit institutions. On the lending market, the credit system deals directly with the financial needs of individuals and legal entities in borrowed capital, which contains central bank, joint-stock banks and other lending institutions. The credit market provides accumulation, direction, as well as distribution and redistribution of loan capital between sectors of the economy, which determines the unconditional importance of its normal activities. Under these conditions, the institutional aspects of the credit market need to be improved, also as improving efficiency and enhancing its financial sustainability. The purpose of the article is to identify the most actual problems and to determine the short-term prospects for the development of the modern credit market of Ukraine. The research results showed that the effective functioning of the credit market and its structural elements largely depends on the organization of regulation and supervision of credit institutions. The article reviewed the problems of development of the credit market of Ukraine. The preconditions and factors of influence on certain segments of it were determined. The directions of further development of the credit market of Ukraine were substantiated. The article reviewed the system of regulation and supervision of credit institutions in Ukraine. The current state and features of functioning of credit institutions were analyzed. The main problems of development of the system of regulation and supervision of credit institutions and directions for its improvement were identified.

Key words: bank, credit market, regulation, lending, non-bank financial institutions, financial market.

Постановка проблеми. Еволюційні перетворення у розвитку регульованої ринкової економіки в Україні потребують концептуальних зрушень у формуванні та розвитку кредитного ринку. Кризові явища на фінансовому ринку України, передумовами яких стали політична ситуація в країні та дестабілізація економічної активності суб'єктів економічної діяльності, негативно вплинули на діяльність кредитних інститутів. Так, валютна нестабільність, девальвація національної валюти майже у 100%, досягнення споживчої інфляції рівня 57,5% та інші фінансово-економічні проблеми привели до зниження довіри до банків та небанківських фінансових установ [1, с. 79].

За ринкових умов господарювання суб'єкти національної економіки відчують постійну нестачу фінансових ресурсів, що зумовлюється здійсненням активної інноваційної та інвестиційної політик. На кредитному ринку безпосереднім задоволенням фінансових потреб фізичних та юридичних осіб у позиковому капіталі займається кре-

дитна система, яка включає центральний банк, акціонерні банки та інші кредитні установи. Варто зазначити, що функціонування цих інститутів на вітчизняному кредитному ринку пов'язане з проблемами, які стримують їх ефективний розвиток. Кредитний ринок забезпечує акумуляцію, накопичення, спрямування, а також розподіл і перерозподіл кредитного капіталу між секторами економіки, що визначає безумовну важливість його нормальної діяльності. За таких умов потребують удосконалення інституційні аспекти кредитного ринку, підвищення ефективності та посилення його фінансової стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти ефективного функціонування кредитного ринку є предметом дослідження широкого кола вітчизняних учених. Значний внесок в обґрунтування теоретичних основ та практичних рекомендацій щодо формування кредитного ринку України зробили Я. Белинська [1], О. Дзюблюк [3], О. Заруцька [4], У. Росола [5], О. Шевцова [6], І. Шкільник [7] та багато інших науковців.

Мета статті полягає у виявленні найбільш актуальних проблем та окресленні короткострокових перспектив розвитку сучасного кредитного ринку України.

Виклад основного матеріалу. Кредитний ринок – це специфічна сфера економічних відносин, де об’єктом операцій виступає наданий на певних умовах у позику капітал. Кредитний ринок – це механізм, за допомогою якого встановлюються взаємозв’язки між підприємствами і громадянами, що потребують грошових коштів, та організаціями і громадянами, що можуть їх надати (позичити) на певних умовах [8, с. 59–60].

Сукупність кредитних відносин, фінансово-кредитних інститутів і встановлених організаційно-правових норм, що у своїй взаємодії забезпечують можливість руху позичкового капіталу в різних формах між суб’єктами економіки на національному і міжнародному рівнях, формує кредитний ринок. Кредитний ринок України є основним складником фінансового ринку, який дає можливість суб’єктам господарювання швидко мобілізувати фінансові ресурси [5, с. 182].

Основні проблеми щодо розвитку кредитного ринку пов’язані з невизначеною інституційною організацією ринку, дефіцитом кредитних ресурсів, підвищеним кредитним ризиком, недовірою контрагентів.

Доступ до відносно дешевих зовнішніх ресурсів, бурхливе зростання обсягів кредитування, у тому числі в іноземній валюті, та прагнення банків до збільшення їхньої рин-

кової частини привели до прийняття додаткових ризиків та створення дисбалансів. Слабкі кредитні стандарти банків у поєднанні із низьким рівнем фінансової грамотності населення в умовах стабільного курсу національної валюти та відсутності обмежень на кредитування в іноземній валюті привели до прийняття на себе домогосподарствами валютних ризиків, якими вони не мали можливості управляти.

Традиційно кредитний ринок за ознакою сегментарної належності позичальника можна поділити на ринок корпоративного кредитування та ринок роздрібного кредитування, який часто також називають ринком споживчого кредитування, оскільки саме поняття споживання характерне переважною мірою саме фізичним особам, які є позичальниками під час роздрібного кредитування (рис. 1).

Як свідчать дані рисунку 1, темпи приросту мають тенденцію до зростання за аналізований період, але простежується циклічний характер. За кредитними операціями перевага належить кредитам, наданим суб’єктам економічної діяльності. У 2013 році темпи приросту кредитів, наданих фізичним особам, становили найвищу величину – 75,07%. Зазначене пов’язане з тимчасовою стабілізацією на ринку банківських послуг. Якщо порівняти темпи приросту обсягу кредитних та депозитних операцій, то більш динамічне зростання спостерігається за депозитними операціями, що пов’язано з високими про-

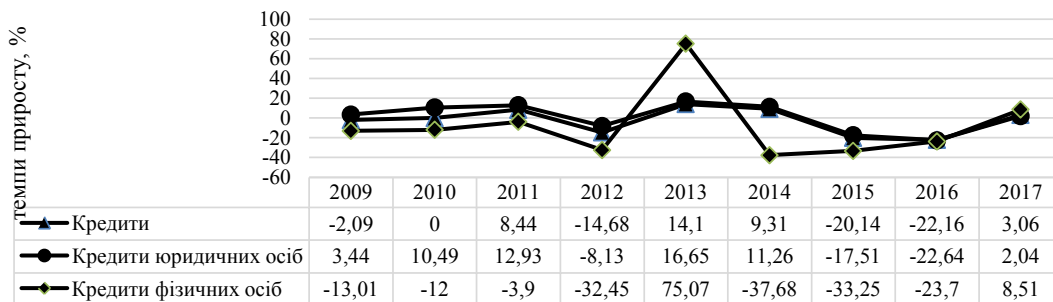

Рис. 1. Динаміка темпів приросту кредитних операцій банків України за період 2009–2017 рр.

Джерело: розраховано автором з використанням матеріалів [9]

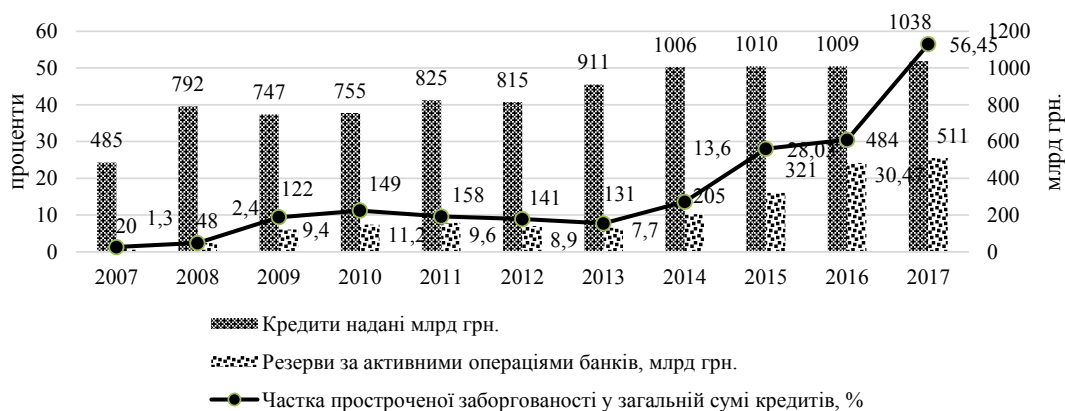

Рис. 2. Динаміка наданих кредитів, сформованих резервів та частки простроченої заборгованості за період з 2007 по 2017 р.

Джерело: розраховано автором з використанням матеріалів [9]

центними ставками за кредитами та зростаючою простроченою заборгованістю, яка станом на 01.01.2018 р. становила 56,45%.

Якщо проаналізувати динаміку обсягів наданих кредитів, темпів зростання простроченої кредитної заборгованості та сформованих резервів під кредитні операції (рис. 2), можна дійти висновку про те, що обсяг простроченої заборгованості кожен рік зростає.

Про недостатню увагу банків і НБУ до управління кредитними ризиками, відсутність нових адекватних комплексних методик ідентифікації кредитного ризику і ризику забезпечення, моделей і способів управління ними свідчить статистика стану сфери кредитування.

Кредитний ризик згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України [10] оцінюється розрахунком таких нормативів, як: Н7 – норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25%); Н8 – норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу); Н9 – норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов’язаними з банком особами (не більше 25%) (рис. 3).

Слід звернути увагу на те, що нормативи Н7 та Н8 знаходяться досить віддалено від меж граничних значень. Сьомий норматив є

близьким до граничного значення 25,0%, але також дотримувався за аналізований період.

Щодо нормативу Н9, то у 2015 та 2016 роках він перевищував нормативне значення, але у 2017 році банки України його дотримуються.

Норматив Н9 було введено Національний банком відповідно до Постанови Правління Національного банку України від 08.06.2015 р. № 361 (втратила чинність) [11–12]. Досі діяли нормативи, які натеper не використовуються: Н9 – норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (не більше 5%); Н10 – норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (не більше 30%).

Слід зазначити, що становлення кредитного ринку України характеризується тим, що поряд із банками почали функціонувати небанківські кредитно-фінансові установи, а саме: кредитні спілки, фінансові компанії, інші кредитні установи. При цьому функції банківських та небанківських установ тісно взаємопов’язані. Діяльність банківських установ забезпечена регуляторними діями Національного банку України; небанківських установ – Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

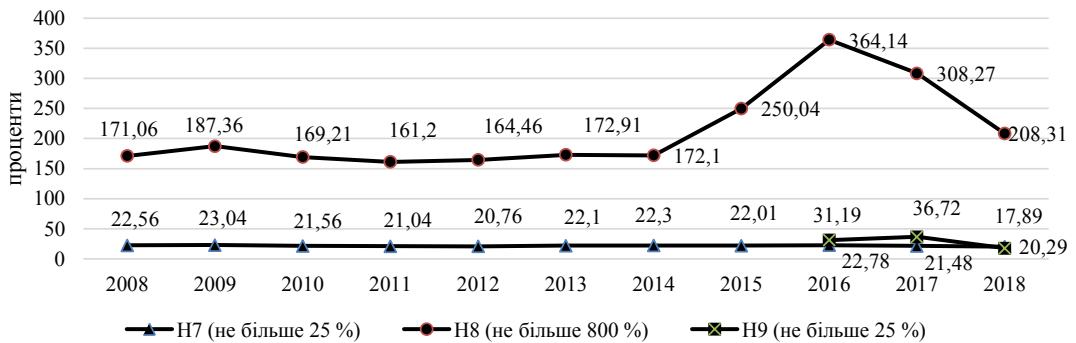

Рис. 3. Динаміка економічних нормативів кредитного ризику за банками України за період 2008–2018 рр., станом на 01.01 (%)

Джерело: розраховано авторами за матеріалами [10]

Відповідно до статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», кредитна установа – це фінансова установа, яка відповідно до закону має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик [13]. Виходячи із наведеного визначення, до кредитних установ, окрім банків, слід віднести кредитні спілки, фінансові компанії та ломбарди, які також здійснюють кредитування як юридичних, так і фізичних осіб.

В Україні встановлена банкоцентрична модель, що визначається найбільшою питомою вагою активних операцій банків на фінансовому ринку, довгостроковим кредитуванням банківськими структурами та пріоритетністю розвитку банків як фінансових посередників [14, с. 187]. Загальна характеристика діяльності небанківських фінансових установ наведена у таблиці 1.

Регулювання кредитних установ, окрім банків, сьогодні знаходиться під юрисдикцією Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринку фінансових послуг. Законодавчі та нормативні акти, що регулюють їхню діяльність, окрім Законів України «Про споживче кредитування» та «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового

знищення», взагалі не балансують з банківським законодавством [14, с. 188–189].

Висновки. Ефективне функціонування кредитного ринку та його структурних елементів значною мірою залежить від організації регулювання та нагляду за кредитними установами.

Важливою передумовою цього є розроблення стратегії розвитку кредитного ринку щодо його інституціональної структури. Удосконалення механізмів регулювання та нагляду впливає на підвищення ліквідності кредитних установ; посилення інвестиційної та інноваційної їхньої діяльності; забезпечення надійної системи гарантування вкладів і захисту клієнтів; підвищення капіталізації кредитних установ шляхом збільшення статутного капіталу.

Для захисту прав вкладників та користувачів фінансових послуг доцільним є створення окремого інституту Фінансового омбудсмена, у функції якого входить досудове вирішення суперечок та скарг між фінансовими установами та їх клієнтами – фізичними особами. Така інституція має виступати вікном звернень зі скаргами вкладників та інших споживачів фінансових послуг і роз'яснюватиме їм їхні права та обов'язки. Фінансовий омбудсмен повинен бути незалежним. Рішення Фінансового омбудсмена повинні виконуватися як фінансовими установами, так і їхніми клієнтами.

Гроші, фінанси і кредит

Таблиця 1

Основні показники діяльності небанківських кредитних установ за період 2012–2018 рр.

Показники	Роки					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кредитні спілки						
Кількість кредитних спілок, од.	624	589	589	462	378	372
Кількість членів КС, тис. осіб	981	911	752	643	564,1	498,2
Кількість членів КС, які мають внески на депозитних рахунках, тис. осіб	40,3	35,8	26,8	41,1	21,7	21,1
Кількість членів КС, які мають діючі кредитні договори, тис. осіб	233,6	214,5	169,9	148,6	134,3	127,8
Загальні активи, млн грн.	2 599	2 598	2 193	2 033	2169,8	2 304,3
Фінансові компанії та лізингодавці						
Кількість зареєстрованих фінансових компаній, од.	377	415	571	650	677	878
Надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів, млн грн.	44620	51152	58282	110420	269416	12581
Надання порук (поручительств), млн грн.	2556	52,0	88,3	524	5455	3497
Вартість укладених договорів фінансового лізингу фінансовими компаніями, млн грн.	211,2	257,4	20,2	67,3	153,4	19,5
Факторинг, млн грн.	10040	23526	16556	16876	31363	14014
Активи фінансових компаній, млн грн.	39781	51265	64960	67704	107534	103149
Ломбарди						
Кількість ломбардів, од.	479	477	482	456	415	390
Сума наданих фінансових кредитів під заставу (млн грн.)	8368	8411	12460	16718	16389	8224
Сума погашених фінансових кредитів (млн грн.)	8348	8202	12155	16415	16396	7974
Активи за балансом (млн грн.)	1519	1710	2219	3318	3764	3911

Джерело: складено автором з використанням матеріалів [15]

Ключове місце в інфраструктурі кредитного ринку мають займати кредитні бюро як ланка, яка допомагає кредитним установам коректно оцінити платоспроможність майбутніх позичальників. Задля ефективного розвитку кредитних бюро необхідне спрощення процедури ідентифікації клієнта та надання дозволу для обробки даних.

Необхідна зміна моделі регулювання та нагляду за кредитними установами дає можливості посилення ролі та значення інформації зовнішніх аудиторів; взаємодії органів регулювання у питаннях розроблення дієвої стратегії, політики та інформаційного обміну, забезпечення виконання своїх функцій; побудови внутрішніх систем управління та ризик-менеджменту,

взаємовідносин і відносин з органами регулювання та нагляду; інформаційної відкритості і прозорості політики діяльності кредитних установ.

Перехід регулювання кредитних небанківських установ до Національного банку України дасть змогу : скоротити кількість органів державного нагляду за ринком небанківських фінансових послуг; очистити ринок від недобросовісних гравців; запровадити однакові прозорі правила гри; стимулювати інтенсивний розвиток цього ринку; збільшити інвестиційну привабливість кредитних небанківських установ; знизити вартість надання фінансових послуг споживачам; збільшити захищеність користувачів фінансових послуг.

Список використаних джерел:

1. Коваленко В.В. Кредитний ринок України: проблеми та перспективи розвитку. Регіональна економіка та управління. 2015. № 3(06). С. 79–82.
2. Белинська Я.В., Калита Т.А. Переваги кредитування інвестиційно-інноваційної діяльності на засадах державно-приватного партнерства в умовах глобалізації в Україні. Економіка та держава. 2018. № 8. С. 4–8.
3. Дзюблюк О. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках. Вісник Національного банку України. 2009. № 5. С. 20–30.
4. Заруцька О.П., Синюк А.О. Міжнародний досвід та вітчизняна практика розвитку платформ Р2Р кредитування: проблеми та перспективи. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». 2017. Вип. 11(1). С. 118–123.
5. Росола У.В., Щока Н.І., Ярмолук М.С. Кредитна політика та аналізу сучасного стану кредитного ринку України. Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2018. Вип. 1(9). С. 181–188.
6. Шевцова О.Й. Кредитна система України: розвиток інституційної структури / О.Й. Шевцова, А.Д. Потій // Вісник Української академії банківської справи. 2014. № 2(37). С. 3–6.
7. Школьник І.О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку: монографія / І.О. Школьник. Суми: ВВП «Мрія», ЛТД, УАБС НБУ, 2008. 348 с.
8. Еш С.М. Фінансовий ринок: курс лекцій для студентів спеціальності «Фінанси» денної та заочної форм навчання. К.: НУХТ, 2007. 141 с.
9. Показники фінансової звітності банків України / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua>.
10. Значення економічних нормативів по системі банків України / Національний банк України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
11. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України. Постанова Правління Національного банку України від 08.06.2015 № 361. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-16>.
12. Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні. Рішення Правління Національного банку України від 15 грудня 2017 року № 803-рш. URL: <http://document.ua/pro-shvalennja-metodiki-rozrahunku-ekonomichnih-normativiv-r-doc329381.html>.
13. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг. Закон України, прийнятий Верховною Радою України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
14. Коваленко В.В. Регулювання та нагляд за кредитними установами. Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». 2018. № 4(108). С. 185–192.
15. Огляд ринків. URL: <http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html>.